

Tadeusz WALLAS

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

tadeusz.wallas@gmail.com

PRZYCZYNEK DO ROZWAŻAŃ NAD PRZYNALEŻNOŚCIĄ DZIEDZINOWĄ NAUK O POLITYCE

ABSTRACT Contribution to the considerations on the assignment of political sciences to a scientific field

Since the number of academic specializations and disciplines has consistently been increasing, it has become necessary to supplement present classifications and categorizations, as well as come up with new ones, on a regular basis. Therefore, it has become feasible to distinguish a new branch of science as well as to assign the existing disciplines to different branches. It is owing to such a process that political sciences have been reassigned in Poland. Before September 30, 2011, political sciences had been categorized as the humanities, but later on they were encompassed by a new branch of social sciences, created as a result of the division of the humanities. I adopt the thesis that this decision was substantially justified since, given current legal status quo, political sciences as a discipline have more in common with other disciplines assigned to social sciences than the humanities. Additionally, by way of developing a new register of disciplines, the administrative divisions in Polish science were to a large extent aligned with the classification of branches and disciplines adopted by the OECD, UNESCO and Eurostat, which will facilitate the internationalization of academic collaboration. The above organizations and institutions, and – consequently – some of their member states, have already divided the humanities, sometimes also named social sciences, into two separate branches: social sciences and humanities. In order to justify the above-mentioned thesis it was necessary to determine how academic specialization, discipline, branch and field of science are perceived today; to indicate the determinants of divisions in science and basic criteria for such divisions; to attempt to define the specific nature of the humanities versus social

sciences; and to present the factors confirming the relation of political science to the latter category.

Słowa kluczowe: nauki o polityce, nauki społeczne, nauki humanistyczne, dziedzinowa przynależność nauk o polityce, klasyfikacja nauk

Keywords: political sciences, social sciences, humanities, categorization of political sciences as a branch of science, classification of sciences

Rozwój wiedzy naukowej pozwalał już starożytnym filozofom dostrzegać różnicowanie nauki. Z niejednorodności wiedzy filozoficznej zdawał sobie sprawę już Platon. Jednak bardziej rozwinięty podział takiej wiedzy zaproponował Arystoteles, który zauważył, iż *rodzaj nie istnieje w żadnym razie bez gatunków rodzaju*¹. Kierując się celem postępowania badawczego i *stopniem wyabstrahowania (od materii) jej przedmiotu*, dokonał on interesującego, jak na stan ówczesnej wiedzy, podziału nauk² na teoretyczne, praktyczne i pojętyczne, tj. wytwórcze. Celem tych pierwszych, najważniejszych zdaniem tego autora, była troska o *poznanie prawdy dla niej samej*, która umożliwi określenie zasad poznania świata. Zadaniem drugich nauk było określenie zasad działania świata, a przede wszystkim *tego, co dobre*, w tym działaniu. Za nauki praktyczne Arystoteles uznał – co interesujące dla naszych rozważań – etykę i politykę. Natomiast zadaniem nauk wytwórczych było ustalenie zasad *wytwarzania rzeczy pięknych lub użytecznych*. Przedstawiony podział, chociaż bardzo ogólnikowy, to jednak wywarł duży wpływ na próby klasyfikacji nauk w kolejnych stuleciach. Zasadą starożytnych filozofów było przede wszystkim uświadomienie kolejnym pokoleniom badaczy, jeśli powołamy się na zdecydowanie później wypowiedziane słowa Kartezjusza, że nauka przypomina drzewo z korzeniami i pniem, z którego wyrastają konary, a z nich gałęzie³.

Dziewiętnastowieczne przyspieszenie w znoszeniu feudalnych ograniczeń, dostrzeżenie korzyści gospodarczych i cywilizacyjnych z efektów pracy naukowców i zespołów badawczych, objęcie ośrodków prowadzących badania mecenatem państwa, a także wzrost liczby takich ośrodków i osób w nich pracujących umożliwiły intensyfikację badań naukowych. Spowodowało to przyspieszenie wzrostu liczby specjalności i dyscyplin naukowych. Ponieważ proces ten systematycznie postępuje, koniecznością staje się częste uzupełnianie dotychczasowych klasyfikacji i systematyzacji, a także tworzenie nowych. W takiej sytuacji możliwe jest wyodrębnianie nowych dyscyplin naukowych

¹ Cyt. za: A. Marcos, *Filozofia nauki. Nowe wymiary*, przeł. i red. P. Roszak, Toruń 2012, s. 137.

² Nauki w znaczeniu nadanym temu słowu przez Arystotelesa to raczej „dziedziny wiedzy filozoficznej”. Zob. szerzej: G. Reale, *Historia filozofii starożytnej*, t. 2: *Platon i Arystoteles*, przeł. E.I. Zieliński, Lublin 2001, s. 367.

³ S. Kamiński, *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, wyd. 3 uzup., Lublin 1981, s. 234-239, *Rozprawy Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, 35. Szerzej na temat dawnych podziałów w nauce: *tamże*, s. 41, 234-244.

i dziedzin nauki lub dzielenie istniejących, a także nowe dziedzinowe przyporządkowanie dyscyplin. Właśnie w rezultacie takiego procesu zmieniła się przynależność nauk o polityce w Polsce. Do 30 września 2011 r. dyscyplina ta zaliczana była do dziedziny nauk humanistycznych, a po tej dacie włączono ją do nowej dziedziny nauk społecznych, która powstała przede wszystkim w wyniku podziału humanistyki⁴. W związku z tym przyjmuję tezę, zgodnie z którą taka decyzja była uzasadniona merytorycznie, ponieważ dyscyplina nauki o polityce, przy obecnym stanie prawnym, w porównaniu z dyscyplinami nauk humanistycznych ma więcej cech wspólnych z innymi dyscyplinami zaliczonymi do dziedziny nauk społecznych. Ponadto, poprzez ustalenie nowego wykazu dziedzin i dyscyplin administracyjne podziały w polskiej nauce zostały w znacznym stopniu dostosowane do klasyfikacji wypracowanych na forum OECD, UNESCO i Eurostatu, co ułatwi internacjonalizację współpracy naukowej. Na forach tych organizacji i instytucji, a co za tym idzie także w wielu ich państwach członkowskich już wcześniej podzielono nauki humanistyczne – kiedyś zamiennie nazywane naukami społecznymi – na dwie dziedziny: nauk społecznych i nauk humanistycznych. W celu potwierdzenia słuszności tego twierdzenia konieczne będzie: ustalenie wspólnego pojmowania istoty specjalności naukowej, dyscypliny naukowej, dziedziny nauk i obszaru wiedzy naukowej; wskazanie najważniejszych determinantów podziałów w nauce i ich podstawowych kryteriów; podjęcie próby określenia specyfiki nauk humanistycznych oraz nauk społecznych, a także ukazanie czynników świadczących o związkach politologii z tą ostatnią dziedziną nauk.

Dla należytej oceny podziałów w nauce konieczne staje się określenie jednostek umożliwiających ich przeprowadzanie. W tej sprawie występuje względna zgodność poglądów. Najmniejszą jednostką podziału jest specjalność naukowa (badawcza). Andrzej Chodubski uważa, że wyróżnia ją *ściśle określony zakres badawczy, właściwe źródła i metody badawcze oraz środki działania*⁵. Dobrym uzupełnieniem takiej definicji będzie wypowiedź Stanisława Kamińskiego. Specjalność, według tego autora, to *trwale*

⁴ *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych*, Dz. U. 2011, nr 179, poz. 1065. Por.: *Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 24 października 2005 r. w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych*, M. P. 2005, nr 79, poz. 1120. Zob. też: *Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 28 stycznia 2011 r. zmieniająca uchwałę w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych z późniejszą zmianą*, M. P. 2011, nr 14, poz. 149. Po dokonaniu w 2011 r. zmiany *Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytułach naukowych oraz o stopniach i tytułach w zakresie sztuki* (por.: Dz. U. 2003, nr 65, poz. 595 oraz Dz. U. 2011, nr 84, poz. 455), uprawnienie do określania dziedzin i dyscyplin naukowych oraz w zakresie sztuki przeszło z Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów (dalej: CK) na rzecz Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Zmianę taką oceniam negatywnie, ponieważ CK jest organem administracji publicznej wyłanianym w drodze wyboru dokonanego przez profesorów spośród profesorów posiadających dorobek naukowej w jednej z dziedzin nauki. Niewątpliwie ponad 230 uznanych i znanych reprezentantów polskiej nauki i dyscypliny od Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, mimo że najczęściej zostaje nim także profesor.

⁵ A.J. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 2013, s. 21.

uksztaltowany zespół problematyki w ramach jakiejś dyscypliny naukowej⁶. Można dodać, że przy obecnych rozmiarach wiedzy i dzisiejszym podziale zadań w działaniach naukowych każdy badacz lub zespół badawczy stara się poruszać w granicach określonych jego specjalnością naukową. Od wskazania takiej specjalności najczęściej rozpoczyna się charakterystyka takiego badacza lub zespołu. W przypadku gdy uznaje on siebie za specjalistę w zakresie wielu specjalności, budzi to słuszne obawy o jego kompetencje. „Zespół problematyki” wyróżniający daną specjalność może niekiedy być przedmiotem zainteresowania dwóch lub większej liczny dyscyplin naukowych.

Natomiast dyscyplina to według Kamińskiego *logicznie i treściowo zwarta część nauki, jaką – na danym szczeblu jej rozwoju i w określonych warunkach – może jeszcze skutecznie opanować w zakresie twórczych badań oraz dydaktyki jeden pracownik naukowy*⁷. Z kolei Chodubski za dyscypliny uznaje *gałęzie nauki wyodrębnione na podstawie kryteriów: przedmiotu nauki, ściśle określonego zakresu, właściwych źródeł i metod badawczych oraz środków działania*⁸. Pewnym uszczegółowieniem tej definicji są słowa Benona Miśkiewicza stwierdzającego, iż przedmiot zainteresowania danej dyscypliny *obejmuje określoną część świata przyrodniczego lub społecznego wyznaczonego do poznania*⁹. W interesujący sposób tezy wymienionych autorów uzupełnia Tadeusz Kotarbiński, dla którego dyscypliną, nazywaną przezeń „nauką”, *jest wszelka całość godna tego, by być przedmiotem nauczania intelektualnego w szkolnictwie wyższym i dopiero w szkolnictwie wyższym, w charakterze odrębnej specjalności*¹⁰.

W świetle powyższego politologia spełnia wszystkie kryteria pozwalające uznać ją za pełnoprawną dyscyplinę naukową. Po pierwsze, ma ona względnie określony przedmiot i zakres, którym jest badanie tego, co polityczne w życiu społecznym. Po drugie, politolodzy mają dostęp do źródeł, które potrafią gromadzić, selekcjonować, analizować oraz opracowywać na ich podstawie oceny i wnioski, wykorzystując w takim działaniu naukowe metody i techniki właściwe do prowadzenia badań na gruncie nauk społecznych, a także niektórych dyscyplin humanistycznych. Po trzecie, politologia ma coraz bogatsze środki działania. Składają się nań wydziały, instytuty, katedry i zakłady w szkołach wyższych, a także Instytut Nauk Politycznych PAN, wraz z całym zapleczem kadrowym, bibliotekami, redakcjami czasopism i urządzeniami, jakie do tych jednostek organizacyjnych należą. Po czwarte, politologia jest przedmiotem kształcenia na poziomie szkoły wyższej. Kierunek o takiej nazwie prowadzi prawie wszystkie uniwersytety, i to z powodzeniem, co potwierdzają oceny m.in. Polskiej Komisji Akredytacyjnej. Jednak rozwój wiedzy politologicznej sprawia, że występują coraz większe trudności ze spełnieniem warunków wyłonienia dyscypliny określonych przez Kamińskiego. Dlatego też wyodrębniły się już na bazie dotychczasowych specjalności politologii kolejne kierunki studiów (np. stosunki międzynarodowe, zarządzanie państwem,

⁶ S. Kamiński, *Pojęcie nauki...*, s. 231.

⁷ *Tamże*.

⁸ A.J. Chodubski, *Wstęp do badań...*, s. 21.

⁹ B. Miśkiewicz, *Wstęp do badań historycznych*, Poznań 1976, s. 48.

¹⁰ T. Kotarbiński, *Studia z zakresu filozofii, etyki i nauk społecznych*, Wrocław 1970, s. 41.

polityki publiczne). Pojawiły się także dążenia, tym razem ze strony nie urzędników, tylko niektórych zespołów badawczych, do przekształcenia politologicznych specjalności naukowych w odrębne dyscypliny¹¹. Patrząc na dotychczasowy rozwój różnych nauk, takie działania mają wiele precedensów, ale biorąc pod uwagę dotychczasowy dorobek politologii w części dotyczącej specjalności, np. międzynarodowe stosunki polityczne, należy uznać je za zdecydowanie przedwczesne.

Dziedzina nauki to grupa dyscyplin, których przedmiotem zainteresowania jest podobna część świata przyrodniczego lub społecznego, jednak każda z nich podchodzi do badania tej części ze swojego punktu widzenia i w ten sposób przyczynia się do bardziej kompleksowego jej poznania. Dyscypliny operujące w tej samej dziedzinie łączy często wykorzystywanie podobnych metod i technik badawczych. Są jednak dziedziny, w ramach których nie ma dyscyplin naukowych. Najczęściej jest to efektem tego, że uprawiane na ich gruncie specjalności naukowe nie rozwinęły się na tyle, aby uzyskać status dyscypliny. W świetle obowiązującego dziś stanu prawnego dyscypliny nie zostały wyodrębnione w dziedzinie nauk teologicznych, weterynaryjnych, farmaceutycznych, nauk o zdrowiu i nauk o kulturze fizycznej. Wyszczególnianie dziedzin nauki jest także ważne w procesie kształcenia kadr naukowych. Przecież stopnie naukowe nadaje się w określonej dziedzinie nauki w zakresie jednej wchodzącej w jej skład dyscypliny, jeżeli taka została wyodrębniona. Natomiast tytułem naukowym jest tytuł profesora danej dziedziny nauki.

Z uwagi na tradycyjną już dla polskiej nauki dużą liczbę dziedzin w efekcie zmian dokonanych w 2011 r.¹², w celu pełniejszego uporządkowania nauk, kolejną jednostką podziału stał się obszar wiedzy naukowej. Do siedmiu obszarów nauk włączono łącznie dziewiętnaście dziedzin nauki, a w obszarze sztuki umiejscowiono cztery dziedziny sztuki. W obszarze nauk technicznych znalazła się tylko jedna dziedzina nauk technicznych, ale z dwudziestoma dwoma dyscyplinami. Do pozostałych obszarów nauk włączono dwie, trzy lub cztery dziedziny nauk. Do obszaru nauk humanistycznych włączono dziedzinę nauk humanistycznych i dziedzinę nauk teologicznych, zaś do obszaru nauk społecznych zaliczono dziedziny nauk społecznych, nauk ekonomicznych oraz nauk prawnych¹³.

Przechodząc do typologii dziedzin nauki i dyscyplin naukowych, należy zauważyć ich dużą różnorodność¹⁴. Wybór kryterium podziału zawsze uzależniony jest od wyznaczenia celów takich działań. Chociaż klasyfikowanie dziedzin i dyscyplin naukowych nie jest celem niniejszego artykułu, to dla jasności dalszych wywodów, a przede wszystkim dla podjęcia próby umiejscowienia politologii w nauce, warto przywołać odnoszącą się do tego propozycję Kamińskiego, która zawiera się w schemacie 1. Autor ten za

¹¹ Oczekiwanie takie są widoczne zwłaszcza w działaniach części badaczy stosunków międzynarodowych.

¹² Do 30 IX 2011 r. polska nauka podzielona była na – łącznie z dziedzinami sztuki – dwadzieścia jeden dziedzin. Po tej dacie wyszczególniono dwadzieścia trzy tego typu jednostki.

¹³ Zob. szerzej: *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy...*

¹⁴ Wiele z nich, mających wartość historyczną, jak i względnie nadal aktualnych, przedstawił Kamiński. Zob. szerzej: S. Kamiński, *Pojęcie nauki...*, s. 244-250.

częściej na kilkanaście podpaneli. Panele i podpanele nazwano za pomocą nazw dyscyplin, grup dyscyplin, specjalności lub tematów badawczych. Problemy badawcze nauk o polityce przypisane zostały do panelu „HS5 Prawo, nauki o polityce, polityki publiczne”. W jego polu zainteresowań znalazły się przede wszystkim obszary badań właściwe dla wymienionych w nazwie dyscyplin (według NCN). Zastanawiająca jest – na tle innych dyscyplin – mała liczba podpaneli pozostających w zainteresowaniu politologów. W ich nazwach nie ma odzwierciedlenia wielu politologicznych specjalności (np. polityk szczegółowych) z wyjątkiem polityki społecznej i polityki regionalnej, chociaż wpisano je prawdopodobnie z myślą o nowej dyscyplinie, tj. naukach o polityce publicznej. Z lektury omawianego dokumentu wynika, iż do udziału w jego stanowieniu raczej nie zaproszono politologa. Na szczęście dla badaczy aplikujących o środki na badania naukowe ostatni podpanel nazywa się „Inne zagadnienia pokrewne”. Tak jest i w pozostałych panelach. W pewnym stopniu otwiera to możliwości ubiegania się o środki na badania interdyscyplinarne oraz prowadzące do tworzenia nowych specjalności naukowych.

Tabela 1. Panele i podpanele (zespoły) w dziale HS – nauki humanistyczne, społeczne i o sztuce według Rady Narodowego Centrum Nauki²¹

Skrót	Nazwa panelu	Dziedziny
HS1	Fundamentalne pytania o naturę człowieka i otaczającej go rzeczywistości	Filozofia, nauki o poznaniu, religioznawstwo, teologia
HS1_1	Historia filozofii (starożytnej, średniowiecznej, nowożytnej i współczesnej) i historia idei	
HS1_2	Ontologia i metafizyka, ontologie szczegółowe	
HS1_3	Epistemologia (w tym: źródła poznania, kryteria prawdy, filozofia języka)	
HS1_4	Logika, metodologia nauk, filozofia nauki	
HS1_5	Filozofia człowieka, teorie osoby, filozofia kultury, filozofia społeczna	
HS1_6	Natura ludzkiego umysłu (w tym: ewolucja umysłu, bio-psychologiczne uwarunkowania poznania, sztuczna inteligencja)	
HS1_7	Etyka normatywna i opisowa, teoria moralności, bioetyka, etyka zawodowa	
HS1_8	Estetyka (w tym: teorie piękna, język sztuki)	
HS1_9	Teorie religii, historia religii, nauki religioznawcze	
HS1_10	Religia i jej uwarunkowania: antropologiczne, kulturowe, socjo-psychologiczne	
HS1_11	Język religii, sacrum, mit, symbolika religijna	
HS1_12	Religie świata	

jednolity stanowiący Załącznik do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 maja 2015 r., Dz. U. 2015, poz. 839.

²¹ Pełny wykaz działów, paneli i podpaneli: Narodowe Centrum Nauki, *Panele NCN*, [online] <https://www.ncn.gov.pl/finansowanie-nauki/panele-ncn>, 30 VII 2015.

Skrót	Nazwa panelu	Dziedziny
HS1_13	Teologia fundamentalna	
HS1_14	Teologia dogmatyczna, teologia biblijna, patrystyka	
HS1_15	Teologia moralna, teologia pastoralna, liturgia	
HS1_16	Inne zagadnienia pokrewne	
HS2	Kultura i twórczość kulturowa	Literaturoznawstwo, językoznawstwo, kulturoznawstwo, bibliotekoznawstwo, nauki o sztuce, architektura
HS2_1	Historia literatury światowej (w tym: starożytnej, nowożytnej, współczesnej) i narodowej; krytyka i interpretacja literacka	
HS2_2	Teoria literatury, historia myśli literaturoznawczej, metody i kierunki badań literacko-kulturowych; antropologia literatury, komparatystyka i translatoryka literacko-kulturowa	
HS2_3	Studia edytorsko-filologiczne, słownikowo-encyklopedyczne, dokumentacyjno-bibliograficzne	
HS2_4	Bibliologia i informatologia	
HS2_5	Językoznawstwo historyczne, porównawcze, typologiczne i współczesne; nauka o tekście i gatunkach mowy	
HS2_6	Językoznawstwo ogólne, teoria i metodologia badań językoznawczych	
HS2_7	Nauka o komunikacji i komunikowaniu, podstawy teoretyczne językoznawstwa stosowanego	
HS2_8	Historia i teoria sztuki, sztuki plastyczne, kultura wizualna	
HS2_9	Konserwatorstwo	
HS2_10	Muzealnictwo	
HS2_11	Muzyka (twórczość, wykonawstwo, teoria muzyki), muzykologia	
HS2_12	Teatrolgia i sztuki performatywne (aktorstwo, taniec i in.)	
HS2_13	Filmoznawstwo i media audiowizualne	
HS2_14	Kulturoznawstwo (w tym: współczesne studia kulturowe i antropologiczno-kulturowe)	
HS2_15	Inne zagadnienia pokrewne	
HS3	Wiedza o przeszłości	Historia, archeologia, etnologia, antropologia kulturowa
HS3_1	Historia epok dawnych (starożytna, średniowieczna, wczesnonowożytna), historia nowożytna i najnowsza (XIX-XX w.)	
HS3_2	Historia społeczna	
HS3_3	Historia polityczna (w tym ustroju)	
HS3_4	Historia gospodarcza	
HS3_5	Historia kultury (w tym: pamięć historyczna, historia kultury materialnej, historyczne studia kulturowe, zróżnicowanie kulturowe)	

Skrót	Nazwa panelu	Dziedziny
HS3_6	Historiografia, teoria i metodologia historii	
HS3_7	Archiwistyka	
HS3_8	Archeologia (w tym: archeologia Grecji i Rzymu, archeologia Egiptu i Nubii, archeologia Bliskiego Wschodu, archeologia Nowego Świata, archeologia pradziejowa, archeologia protohistoryczna, archeologia wczesnośredniowieczna, archeologia średniowieczna i nowożytna)	
HS3_9	Numizmatyka i epigrafika	
HS3_10	Papirologia	
HS3_11	Etnografia i antropologia kulturowa (w tym: opis kultur tradycyjnych, antropologia magii, kultu i religii, zmiana kulturowa i procesy globalistyczne, antropologia zjawisk społeczno-kulturowych, etnicznych i tożsamościowych)	
HS3_12	Dziedzictwo kulturowe (w tym: inwentaryzacja pamiątek i zabytków kultury, aktywność regionalistyczna)	
HS3_13	Inne zagadnienia pokrewne	
HS4	Jednostka, instytucje, rynki	Ekonomia, finanse, zarządzanie, demografia, geografia społeczno-ekonomiczna, urbanistyka
HS4_1	Makroekonomia (w tym: równowaga ekonomiczna, wzrost gospodarczy, wahania koniunkturalne w globalnej gospodarce, ekonomia pracy)	
HS4_2	Mikroekonomia i ekonomia instytucjonalna	
HS4_3	Ekonometria i metody statystyczne	
HS4_4	Dynamika ludności i procesy demograficzne	
HS4_5	Zasoby i rozwój zrównoważony	
HS4_6	Rynki finansowe, finanse międzynarodowe, finanse publiczne	
HS4_7	Bankowość, finanse przedsiębiorstw, rachunkowość	
HS4_8	Ekonomia behawioralna, konsumpcja i zachowania konsumentów, marketing	
HS4_9	Zarządzanie organizacjami, zarządzanie strategiczne, koncepcje i metody zarządzania, logistyka	
HS4_10	Zarządzanie zasobami ludzkimi, zatrudnienie i płace	
HS4_11	Gospodarka publiczna, infrastruktura społeczna, administracja publiczna	
HS4_12	Warunki i jakość życia, dochody, ubóstwo	
HS4_13	Ekonomia międzynarodowa	
HS4_14	Geografia społeczno-ekonomiczna	
HS4_15	Urbanistyka, gospodarka przestrzenna	
HS4_16	Inne zagadnienia pokrewne	

Skrót	Nazwa panelu	Dziedziny
HS5	Prawo, nauki o polityce, polityki publiczne	Prawo, nauki o polityce, polityka regionalna i społeczna
HS5_1	Teoria i filozofia prawa, historia prawa i myśli prawnej	
HS5_2	Prawo konstytucyjne, prawa człowieka, prawo i instytucje międzynarodowe	
HS5_3	Prawo publiczne i socjalne, nauka o administracji	
HS5_4	Prawo karne	
HS5_5	Prawo prywatne	
HS5_6	Teoria polityki i myśl polityczna	
HS5_7	Systemy i ruchy polityczne oraz stosunki międzynarodowe	
HS5_8	Polityka regionalna	
HS5_9	Polityka społeczna (w tym: polityka dotycząca ludności, zagadnienia zabezpieczenia społecznego, tzw. trzeci sektor, pomoc społeczna, gerontologia społeczna, <i>governance</i> i instytucje dialogu społecznego)	
HS5_10	Bezpieczeństwo i obronność	
HS5_11	Inne zagadnienia pokrewne	
HS6	Człowiek i życie społeczne	Psychologia, pedagogika, socjologia
HS6_1	Psychologia ogólna (w tym: procesów poznawczych, emocji, motywacji, osobowości, różnic indywidualnych), psychologia eksperymentalna, psycholingwistyka	
HS6_2	Psychologia społeczna, polityczna, środowiskowa i międzykulturowa	
HS6_3	Psychologia kliniczna, zdrowia, penitencjarna, rehabilitacji, neuropsychologia kliniczna	
HS6_4	Psychologia rozwoju, rodziny, wychowania i edukacji	
HS6_5	Psychologia ewolucyjna i porównawcza, genetyka zachowania, psychofizjologia, neuropsychologia	
HS6_6	Psychologia pracy, organizacji, ekonomiczna, reklamy i marketingu	
HS6_7	Historia myśli psychologicznej, metodologia, psychometria, diagnostyka psychologiczna	
HS6_8	Pedagogika ogólna, porównawcza i kultury	
HS6_9	Pedagogika społeczna i andragogika, profilaktyka społeczna i resocjalizacja	
HS6_10	Pedagogika specjalna	
HS6_11	Pedagogika edukacji (szkolna, szkoły wyższej) i dydaktyka	
HS6_12	Teoria i filozofia wychowania, historia oświaty i wychowania	
HS6_13	Socjologia teoretyczna, orientacje metodologiczne i warianty badań empirycznych	
HS6_14	Struktura i dynamika społeczna, zmiana środowiska i społeczeństwo	
HS6_15	Socjologia idei, władzy, norm, organizacji	

Skrót	Nazwa panelu	Dziedziny
HS6_16	Socjologia kultury i komunikacji społecznej (w tym: medioznawstwo, dziennikarstwo, komunikacja internetowa)	
HS6_17	Socjologia gospodarki i edukacji	
HS6_18	Socjologia rozwoju: wymiar lokalny, regionalny, makrospołeczny	
HS6_19	Problemy społeczne i kierunki praktycznych działań socjologów	
HS6_20	Przestrzeń publiczna	
HS6_21	Inne zagadnienia pokrewne	

Źródło: *Panele NCN*, NCN, [online] <https://www.ncn.gov.pl/finansowanie-nauki/panele-ncn>, 30 VII 2015.

Zawartość tab. 1 dowodzi też tego, że Rada NCN, ustalając panele, mniej kierowała się wskazaniem wynikającymi z *Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych*, a bardziej chęcią wskazania problematyki przyszłych badań finansowanych z budżetu państwa oraz potrzebą powołania odpowiednich ekspertów do należytej oceny nadsyłanych wniosków. Na uwagę zasługuje też i to, że panele zaliczone do działu HS – Nauki humanistyczne, społeczne i o sztuce w zasadzie pokrywają cały obszar nauk humanistycznych, jaki został wyszczególniony w schemacie I. Może to świadczyć o dostrzeżeniu przez NCN pewnej jedności przedmiotowej i metodologicznej eksperymentalnych dyscyplin, które nie mogą być zaliczone do nauk przyrodniczych. Świadomość takiej jedności jest przydatna zwłaszcza przy prowadzeniu badań interdyscyplinarnych i korzystaniu z dorobku dyscyplin pokrewnych.

Najczęściej każda próba podziału nauki na dziedziny i dyscypliny lub jej modyfikacji rodzi jednak kontrowersje i pobudza, zwłaszcza bezpośrednio zainteresowanych zmianami, do dyskusji, a niekiedy nawet do zdecydowanych protestów²². Stało się tak m.in. po opublikowaniu wspomnianego rozporządzenia, kiedy to Komitet Nauk Politycznych PAN – wsparty uchwałami rad wielu jednostek organizacyjnych szkół wyższych prowadzących badania naukowe w zakresie dyscypliny nauki o polityce oraz kształcenie na kierunku politologia – uznał formalne wyodrębnienie nowej dyscypliny pod nazwą nauki o polityce publicznej za nieuzasadnione merytorycznie. Komitet wyraził także niezadowolenie z powodu podziału dziedziny nauk humanistycznych w kształcie obowiązującym do 30 września 2011 r. na odrębne dziedziny nauk społecznych i nauk humanistycznych, wskazując na przedmiotową i metodologiczną bliskość dyscyplin obecnie podzielonych między obie dziedziny.

Na podstawie obowiązującej do 30 września 2011 r. *Uchwały Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 24 października 2005 r. w sprawie określenia dzie-*

²² Dzieje się tak z powodu postępującego zróżnicowania nauk i spowodowanego nim braku precyzyjnych kryteriów klasyfikacji. Piszą o tym m.in.: A.J. Chodubski, *Wstęp do badań...*, s. 20; S. Kamiński, *Pojęcie nauki...*, s. 227-234.

dzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych do dziedziny nauk humanistycznych zaliczono takie dyscypliny, jak: archeologia, bibliologia, etnologia, filozofia, historia, historia sztuki, językoznawstwo, kulturoznawstwo, literaturoznawstwo, nauki o bezpieczeństwie, nauki o obronności, nauki o polityce, nauki o poznaniu i komunikacji społecznej, nauki o sztuce, nauki o zarządzaniu, pedagogika, psychologia, religioznawstwo i socjologia²³. Natomiast obecnie, na podstawie przywołanego już kilka razy rozporządzenia, w dziedzinie nauk humanistycznej pozostały: archeologia, bibliologia i informatologia, etnologia, filozofia, historia, historia sztuki, językoznawstwo, kulturoznawstwo, literaturoznawstwo, nauki o sztuce, nauki o zarządzaniu, religioznawstwo oraz dodana została nowa dyscyplina pod nazwą nauki o rodzinie. Zaś w dziedzinie nauk społecznych umiejscowiono nauki o bezpieczeństwie, nauki o obronności, nauki o polityce, nauki o poznaniu i komunikacji społecznej, pedagogikę, psychologię, religioznawstwo i socjologię. Do tej dziedziny dodano także nowe dyscypliny, takie jak nauki o mediach i nauki o polityce publicznej²⁴.

W celu udzielenia odpowiedzi na kluczowe pytanie o to, w jakiej dziedzinie powinny być umiejscowione nauki o polityce, należy podjąć jeszcze próbę wyjaśnienia istoty nauk humanistycznych i nauk społecznych. W takiej jednak sytuacji odwołania do ustaleń innych autorów (zwłaszcza polskich) mogą być tylko częściowo przydatne, ponieważ większość rozważań na temat humanistyki powstała w okresie przed dokonaniem formalnego jej podziału na odrębne dziedziny nauk.

Niewątpliwie, skoro nauki empiryczne, które nie mogą być zaliczone do nauk przyrodniczych (zob. schemat 1), łączy ogólny przedmiot badań i w znacznym stopniu metodologia²⁵, to różnice nie mogą być zdecydowanie ostre. Zatem wydzielać w ich obszarze dziedziny nauk społecznych i nauk humanistycznych, szczególnie często przy omawianiu ich specyfiki należy powtarzać słowo „bardziej” lub „raczej”. Jest tak, ponieważ dziedziny te często różnią się tylko poziomem intensywności tej samej cechy. Biorąc to pod uwagę, proponuję przyjąć, że nauki społeczne to nauki o społeczeństwie, które wyróżnia m.in.:

- 1) większa metodologiczna więź z naukami przyrodniczymi. Kamiński, próbując usystematyzować humanistykę w znaczeniu wynikającym ze schematu 1, kierując się jej związkami z naukami przyrodniczymi, trafnie uznał, iż najbliższej takich nauk znajdują się *dyscypliny o człowieku i społeczeństwie*²⁶. W naukach społecznych w większym stopniu możliwe jest bowiem sprawdzanie hipotez w drodze eksperymentów i symulacji;

²³ *Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 24 października 2005 r. w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki...*

²⁴ O tej ostatniej zob. szerzej: J. Woźnicki, *Nowa dyscyplina – „nauki o polityce publicznej” usytuowana w dziedzinie nauk społecznych*, „Nauka” 2012, nr 1, s. 133-151.

²⁵ Chociaż Such słusznie zauważa, że to od przedmiotu badań zależą w dużym stopniu wszystkie pozostałe kryteria. *Natura i właściwości przedmiotu determinują wybór metod i procedur badawczych zgodnych z ogólną problematyką nauki, jej zadaniami i celami*. Zob. szerzej: J. Such, *Klasyfikacja nauk...*, s. 300.

²⁶ S. Kamiński, *Pojęcie nauki...*, s. 267.

sce klasyfikacja jest bardzo podobna do jej odpowiedniczki ustalonej na forum OECD. Pomijając szczegóły, można zauważyć, iż większa liczba obszarów wiedzy (8) w porównaniu z sześcioma dziedzinami nauk określonymi przez OECD jest rezultatem podziału nauk przyrodniczych na „obszar nauk ścisłych” i „obszar nauk przyrodniczych” oraz nauk humanistycznych na „obszar nauk humanistycznych” i „obszar sztuki”. Uwzględniając te różnice, można przyjąć, że obszary wiedzy grupujące dziedziny nauki w Polsce odpowiadają dziedzinom nauk w klasyfikacji OECD.

Tabela 2. Klasyfikacja dziedzin nauki i techniki według OECD

Dziedziny nauki	Dyscypliny*
1. Nauki przyrodnicze	1.1. Matematyka
	1.2. Nauki o komputerach i informatyka
	1.3. Nauki fizyczne
	1.4. Nauki chemiczne
	1.5. Nauki o ziemi i o środowisku
	1.6. Nauki biologiczne (nauki medyczne należą do 3, a rolnicze do 4)
	1.7. Inne nauki przyrodnicze
2. Nauki inżynieryjne i techniczne	2.1. Inżynieria lądowa
	2.2. Elektrotechnika, elektronika, inżyniera informatyczna
	2.3. Inżynieria mechaniczna
	2.4. Inżynieria chemiczna
	2.5. Inżynieria materiałowa
	2.6. Inżynieria medyczna
	2.7. Inżynieria środowiska
	2.8. Biotechnologia środowiskowa
	2.9. Biotechnologia przemysłowa
	2.10. Nanotechnologia
	2.11. Inne nauki inżynieryjne i technologie
3. Nauki medyczne i nauki o zdrowiu	3.1. Medycyna ogólna
	3.2. Medycyna kliniczna
	3.3. Nauka o zdrowiu
	3.4. Biotechnologia medyczna
	3.5. Inne nauki medyczne
4. Nauki rolnicze	4.1. Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo
	4.2. Nauka o zwierzętach i mleczarstwo
	4.3. Nauki weterynaryjne
	4.4. Biotechnologia rolnicza
	4.5. Inne nauki rolnicze

* Podział dyscyplin na subdyscypliny przedstawiono tylko dla nauk społecznych i humanistycznych. Zob. szerzej: OECD, *Podręcznik Frascati...*, s. 303-310.

Dziedziny nauki	Dyscypliny*
5. Nauki społeczne	5.1. Psychologia
	– Psychologia (w tym: relacje człowiek-maszyna)
	– Psychologia specjalistyczna (w tym: terapia w zakresie uczenia się, mowy, słyszenia, widzenia oraz innych upośledzeń fizycznych i umysłowych)
	5.2. Ekonomia i biznes
	– Ekonomia, ekonometria
	– Stosunki przemysłowe
	– Biznes i zarządzanie
	5.3. Pedagogika
	– Pedagogika ogólna (w tym: szkolenia, pedagogika, dydaktyka)
	– Pedagogika specjalistyczna (praca z osobami uzdolnionymi, z osobami mającymi trudności w uczeniu się)
	5.4. Socjologia
– Socjologia	
– Demografia	
– Antropologia, etnologia	
– Problematyka społeczna (feminologia i badania nad płcią kulturową, problemy społeczne, nauka o rodzinie, praca socjalna)	
5.5. Prawo	
– Prawo, kryminologia, penologia	
5.6. Nauki polityczne	
– Nauki polityczne	
– Administracja publiczna	
– Teoria organizacji	
5.7. Geografia społeczna i gospodarcza	
– Nauka o środowisku (aspekty społeczne)	
– Geografia kulturowa i gospodarcza	
– Urbanistyka (planowanie i rozwój przestrzenny)	
– Planowanie transportu i społeczne aspekty transportu (inżynieria transportu należy do 2.1)	
5.8. Media i komunikowanie	
– Dziennikarstwo	
– Nauka o informacji (aspekty społeczne)	
– Bibliotekoznawstwo	
– Media i komunikowanie społeczno-kulturalne	
5.9. Inne nauki społeczne	
– Nauki społeczne interdyscyplinarne	
– Inne nauki społeczne	

Dziedziny nauki	Dyscypliny*
6. Nauki humanistyczne	6.1. Historia i archeologia
	– Historia (historia nauki i techniki należy do 6.3, historia konkretnych nauk należy do odpowiednich nauk)
	– Archeologia
	6.2. Języki i literatura
	– Językoznawstwo ogólne
	– Językoznawstwo poszczególnych języków
	– Literaturoznawstwo ogólne
	– Teoria literatury
	– Literatury w poszczególnych językach
	– Lingwistyka
	6.3. Filozofia, etyka i religia
	– Filozofia, historia i filozofia nauki i techniki
	– Etyka (z wyjątkiem etyki dotyczącej poszczególnych dziedzin)
	– Teologia
	– Religioznawstwo
6.4. Sztuka (sztuka, historia sztuki, sztuki sceniczne, muzyka)	
– Sztuka, historia sztuki	
– Projektowanie architektoniczne	
– Nauka o sztukach scenicznych (muzykologia, teatrologia, dramaturgia)	
– Folklorystyka	
– Nauka o filmie, radiu i telewizji	
6.5. Inne nauki humanistyczne	

Źródło: Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, *Podręcznik Frascati. Proponowane procedury standardowe dla badań statystycznych w zakresie działalności badawczo-rozwojowej*, 2002, s. 303-310, [online] <http://www.oecdbookshop.org/get-it.php?REF=5KM7PFD7KSBR&TYPE=browse>, 30 VII 2015.

Pomimo podziałów konstruowanych na różne potrzeby należy jednak pamiętać, że nauka jest też pewną jednością, której fundamentem jest najbardziej ogólny cel jej istnienia i funkcjonowania oraz metoda postępowania. Celem tym jest poznanie świata, praw oraz prawideł regulujących jego organizację i funkcjonowanie. Do realizacji takiego celu przyczyniają się także dyscypliny nauk humanistycznych i nauk społecznych, w tym politologia. Dyscypliny wchodzące w skład takich dziedzin według Tadeusza Kotarbińskiego [...] *przygotowują organizację stosunków międzyludzkich i kształtują najogólniejsze dyspozycje człowieka jako istoty gospodarującej i współgospodarującej*. W związku z tym nauki tego typu nie są czymś odrębnym od produkcji, ponieważ są jej fazą przygotowawczą, jako jej część składowa³⁵. Niestety, niekiedy nie chcą tego dostrzec przedstawiciele m.in. nauk przyrodniczych, technicznych, medycznych i rolni-

³⁵ T. Kotarbiński, *Studia z zakresu filozofii...*, s. 48.

cznych, uzasadniając „wyższość” uprawianych dyscyplin nad dyscyplinami humanistycznymi i społecznymi tym, że te ostatnie rzekomo w minimalnym stopniu przyczyniają się do rozwoju gospodarki i determinowanej jej stanem jakości życia. Takie twierdzenie, chociaż nieuzasadnione, nie byłyby większym problemem, gdyby pomijali je decydenci rozdzielający środki na badania naukowe. O niedocenianiu nauk humanistycznych i społecznych świadczyć mogą dane zawarte w tab. 3.

Tabela 3. Wysokość przyznanego finansowania w panelach dyscyplin w konkursach Narodowego Centrum Nauki rozstrzygniętych w 2014 r. z wyłączeniem konkursów Etiuda 2, Fuga 3 i Symfonia 2

Panel dyscyplin	Wnioski zakwalifikowane do finansowania		Wartość wniosków zakwalifikowana do finansowania	
	Liczba	%	w mln zł	%
Nauki humanistyczne, społeczne i o sztuce	543	32,79	122,5	17,66
Nauki o życiu	493	29,77	267,1	38,50
Nauki ścisłe i techniczne	620	37,44	304,2	43,84
Razem	1656	100	693,8	100

Źródło: Narodowe Centrum Nauki, *Statystyki konkursów 2014*, [online] https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/statystyki/NCN_statystyki_2014_pl.pdf, 30 VII 2015.

Przechodząc do podsumowania, należy zauważyć, iż wspomniane wyżej argumenty leżące u podstaw zaprezentowanych klasyfikacji potwierdzają status politologii jako dyscypliny należącej do nauk społecznych. Jednak klasyfikacje te będą nadal modyfikowane, a nawet zmieniane. Czynnikiem to determinującym już jest i będzie w coraz większym stopniu interdyscyplinarność w badaniach naukowych. Okazuje się, że jej wielką zasługą jest tworzenie nieograniczonych możliwości generowania nowej wiedzy. *Współczesna wiedza, z jej nieustannymi zmianami powiązań pomiędzy polami (obszarami) badań i jej statym wzajemnym oddziaływaniem na siebie różnych specjalności, z trudem rozwija się w ramach tradycyjnych dyscyplin, budowanych za murami specjalizacji i akademickości*³⁶. Kryteriami podziału w nauce będą w rosnącym wymiarze tematy badań, wokół których skupiać się będą badacze z różnych nauk. Istotną rolę w omawianym procesie już odgrywają wyszukiwarki internetowe, które za pomocą słów kluczowych, a nie nazw dyscyplin pozwalają dotrzeć do wiedzy na dany temat wypracowanej na gruncie różnych dyscyplin. Jesteśmy zatem zapewne na progu epoki, w której najlepsze rezultaty naukowego poznania będą się rodzić na gruncie *interdyscyplin, multidyscyplin i transdyscyplin*³⁷.

³⁶ B.R. Kuc, *O nauce, dyscyplinach naukowych i kierunkach ich rozwoju*, Wydawnictwo PTM, [online] <http://wydawnictwoptm.pl/content/8-artykuly-naukowe>, 11 VIII 2015.

³⁷ *Tamże*. Interesujące wnioski na temat przyszłości nauk społecznych zawiera m.in. raport Komisji Gulbenkiana na Rzecz Restrukturyzacji Nauk Społecznych *Otwórzmy nauki społeczne*. Zob. szerzej: *Wyzwania wobec nauk społecznych u progu XXI wieku*, oprac. A. Flis, przeł. B. Lessaer, Kraków 1999.

Należy także zauważyć, że w warunkach wolności badań naukowych raczej nikt nie może stwierdzić, iż klasyfikacja dyscyplin naukowych stanowi istotną przeszkodę w realizacji zamierzeń badawczych. Przeszkodą może być tylko brak środków finansowych, brak dostępu do aparatury badawczej lub zgody przełożonych na realizację danego zamierzenia w zakładzie, katedrze lub instytucie. Przeszkody te można jednak zniwelować, finansując badania ze środków własnych lub od zewnętrznego sponsora. Badania można też prowadzić w innym ośrodku krajowym lub zagranicznym. Jednak warunkiem tego jest zaproponowanie innowacyjnego problemu badawczego. Wyjątkiem są jednak naukowe przedsięwzięcia, których rezultaty mają stać się podstawą wniosku o stopień naukowy. W takiej sytuacji muszą one dotyczyć obszaru zainteresowania jednej z urzędowo uznanych dyscyplin naukowych.

BIBLIOGRAFIA

- Chodubski A.J., *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 2013.
- Heywood A., *Politologia*, przeł. B. Maliszewska i in., Warszawa 2006.
- Johnson J.B., Reynolds H.T., Mycoff J.D., *Metody badawcze w naukach politycznych*, przeł. A. Kloskowska-Dudzińska, Warszawa 2010.
- Kamiński S., *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin 1992, *Pisma wybrane*, 4. *Prace Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, 54.
- Kamiński S., *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, wyd. 3 uzup., Lublin 1981, *Rozprawy Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, 35.
- Kotarbiński T., *Studia z zakresu filozofii, etyki i nauk społecznych*, Wrocław 1970.
- Krauz-Mozer B., Borowiec P., Ścigaj P., *Kim jesteś, politologu? Historia i stan dyscypliny w Polsce*, t. 1, Kraków 2011.
- Kuc B.R., *O nauce, dyscyplinach naukowych i kierunkach ich rozwoju*, Wydawnictwo PTM, [online] <http://wydawnictwoptm.pl/content/8-artykuly-naukowe>.
- Maciejko D., *Klasyfikacja dziedzin i dyscyplin naukowych w badaniach statystycznych*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, [online] <http://www.nauka.gov.pl/polska-nauka/klasyfikacja-dziedzin-i-dyscyplin-naukowych-w-badaniach-statystycznych,archiwum,1,akcja.pdf.html>.
- Marcos A., *Filozofia nauki. Nowe wymiary*, przeł. i red. P. Roszak, Toruń 2012.
- Miśkiewicz B., *Wstęp do badań historycznych*, Poznań 1976.
- Narodowe Centrum Nauki, *Panele NCN*, [online] <https://www.ncn.gov.pl/finansowanie-nauki/panele-ncn>.
- Narodowe Centrum Nauki, *Statystyki konkursów 2014*, [online] https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/statystyki/NCN_statystyki_2014_pl.pdf.
- Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, *Podręcznik Frascati. Proponowane procedury standardowe dla badań statystycznych w zakresie działalności badawczo-rozwojowej*, 2002, [online] <http://www.oecdbookshop.org/get-it.php?REF=5KM7PFD7KSBR&TYPE=browse>.

- Pasierb B., *Z tradycji polskiej nauki o polityce (część 1). Nauka o polityce, kultura polityczna przełomu XIX i XX wieku*, „Polityka i Społeczeństwo” 2005, nr 2.
- Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, t. 2: *Platon i Arystoteles*, przeł. E.I. Zieliński, Lublin 2001.
- Sobczyńska D., *Między nauką a twórczością artystyczną*, [w:] *Współczesna filozofia nauk*, red. T. Buksiński, Poznań 1991, *Filozofia i Logika*, 60.
- Such J., *Klasyfikacja nauk*, [w:] *Filozofia a nauka. Zarys encyklopedyczny*, Wrocław 1987, *Filozofia a Życie*.
- Tansey S.D., *Nauki polityczne*, przeł. J. Gilewicz, Poznań 1997.
- Woźnicki J., *Nowa dyscyplina – „nauki o polityce publicznej” usytuowana w dziedzinie nauk społecznych*, „Nauka” 2012, nr 1.
- Wyzwania wobec nauk społecznych u progu XXI wieku*, oprac. A. Flis, przeł. B. Lessaer, Kraków 1999.

Dr hab. Tadeusz WALLAS, prof. UAM – doktor habilitowany nauk o polityce, zatrudniony na stanowisku profesora nadzwyczajnego na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Naukowo interesuje się współczesnymi systemami politycznymi, współczesną kulturą polityczną oraz politycznymi aspektami globalizacji i integracji europejskiej. Jest wiceprzewodniczącym Komitetu Nauk Politycznych PAN oraz wiceprzewodniczącym Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych.